

AGROPREHRAMBENI KOMPLEKS KAO BITNA KOMPONENTA PRIVREDNE STRUKTURE OPĆINE OSIJEK

Ljubomir Baban

1. UVOD

Viši stupanj društveno-ekonomskog razvoja uvjetuje pojavu više privrednih djelatnosti, grana i grupacija, koje su međusobno tehno-ekonomski povezane. Takav je slučaj s poljoprivredom i njezinim komplementarnim djelatnostima.

Prilikom analize uloge i položaja dotičnog privrednog područja, dotične grane i grupacije, nužno je prići sistemski, odnosno kibernetički, jer jedno područje utječe na razvoj drugog. Nadalje, nužno je ocijeniti u kojoj mjeri je dotično područje strategijskog, propulzivnog i strukturalnog značaja.

Inputi agroprehrambenog kompleksa pripadaju I. odjeljku (proizvodnja sredstava za proizvodnju) a outputi pretežno II. odjeljku (proizvodnja sredstava za potrošnju), a manje I. odjeljku (u sporednim djelatnostima proizvode se i sredstva za proizvodnju).

U ovom radu, koristeći se analitičkim metodama, argumentirat ćemo da je agroprehrambeni kompleks bitna komponenta privredne strukture općine Osijek na ovom stupnju društveno-ekonomskog razvitka.

2. POJMOVNA RAZGRANIČENJA

Kada je riječ o poljoprivrednoj, prehrambenoj i prometnoj djelatnosti, onda je nužno upozoriti na mnogobrojne pojmove, među kojima se treba izvršiti razgraničenje. Ovdje ćemo navesti ove pojmove: agroindustrijska proizvodnja, poljoprivredno-prehrambeni kompleks, poljoprivredno-prehrambeno-prometni kompleks, reprodukcij-ska cjelina i agroindustrijski kompleks.

Agroindustrijska proizvodnja obuhvaća dvije osnovne djelatnosti:

1) primarnu proizvodnju: a) ratarska proizvodnja, b) stočarska proizvodnja, c) ribarstvo, d) vinogradarstvo i voćarstvo,

2) sekundarnu proizvodnju: a) prehrambena industrija, b) tekstilna industrija na osnovi kudjelje, lana i vune, c) kožarska industrija na osnovi kože, d) proizvodnja stočne hrane, e) ostale industrije (proizvodnja alkohola, škroba, masnih kiselina, octa, biljnih masti itd.).

Poljoprivredno-prehrambeno-prometni kompleks obuhvaća proizvodnju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i promet tih proizvoda.

Reprodukcij-ska cjelina je termin koji se upotrebljava u privrednom i društveno-političkom životu nakon donošenja novog Ustava SFRJ i Zakona o udruženom radu.

Reprodukcij-sku cjelinu možemo shvatiti kao sustav međusobno zavisnih djelatnosti kojima je cilj sinkronizirani razvoj na osnovi dugoročnog programiranja, racionalno korištenje resursa, kontinuirano zadovoljavanje potreba intermedijarnim i finalnim proizvodima i uslugama, maksimiranje dohotka i njegova raspodjela prema društveno priznatom tekućem i minulom radu.

Reprodukcij-ska cjelina označava vertikalno udruživanje rada i sredstava. Udruženi privredni subjekti proizvode tzv. zajednički proizvod (fazna proizvodnja, odnosno proizvodnja proizvoda koji se ugrađuju u jedinstven proizvod), odnosno zajedničku uslugu.

U reprodukcij-skoj cjelini međusobni ekonomski odnosi između udruženih privrednih subjekata trebaju se temeljiti na zajedničkom prihodu i zajedničkom dohotku.

Agroindustrijski kompleks u odnosu na navedene pojmove najširi je pojam.

Agroindustrijski kompleks čini skup poljoprivrednih, industrijskih, prometnih i drugih djelatnosti, međusobno povezanih, u kojem se inputi oplemenjuju u outpute i tako oplemenjeni zadovoljavaju potrebe potrošača.

S obzirom na broj komplementarnih djelatnosti koje sačinjavaju agroindustrijski kompleks, razlikujemo: agroindustrijski kompleks u užem smislu riječi i agroindustrijski kompleks u širem smislu riječi.

Agroindustrijski kompleks u užem smislu riječi obuhvaća poljoprivredu, ribarstvo, šumarstvo i komplementarne djelatnosti — industriju poljoprivredne opreme, umjetnih gnojiva, goriva, maziva, sjemena, sredstava za zaštitu bilja, zatim prehrambenu industriju, tekstilnu industriju, industriju kože, drvnu industriju i drugo. Tekstilna, drvna industrija i industrija kože često se izostavljaju iz agroindustrijskog kompleksa.

Agroindustrijski kompleks u širem smislu obuhvaća agroindustrijski kompleks u užem smislu riječi, zatim trgovinu, ugostiteljstvo, promet, banke, komoru, opća udruženja, znanstvene institucije, kao i sve one druge djelatnosti koje više ili manje utječu na razvitak tog kompleksa¹.

U ovom radu analizirat ćemo agroprehrambeni kompleks.

3. RELEVANTNI DETERMINIRAJUĆI ČINIOCI RAZVOJA AGROPREHRAMBENOG KOMPLEKSA OPĆINE OSIJEK

3.1. ČINIOCI RAZVOJA AGROPREHRAMBENOG KOMPLEKSA

Prilikom analize činilaca razvoja, nužno je učiniti tri aktivnosti: 1) identificirati činioce razvoja, 2) klasificirati činioce razvoja, 3) analizirati činioce razvoja.

3.1.1. Identifikacija činilaca razvoja

Mnogo je činilaca koji utječu na razvoj jedne oblasti, grane i grupacije, odnosno privrede u cjelini. Primjera radi to su: karakter vlasništva na sredstvima za proizvodnju, društveno-ekonomski odnosi u proizvodnji, organizacija rada, tržište, bonitet zemljišta, klima, stupanj mehanizacije, primjena znanosti, broj zaposlenih i njihova kvalificiranost, mjere ekonomske politike itd.

3.1.2. Klasifikacija činilaca razvoja

Prije klasifikacije činilaca razvoja privrede, potrebno je utvrditi kriterije klasifikacije. Kriteriji klasifikacije mogu biti: 1) izvor djelovanja, 2) stupanj važnosti, 3) mogućnost mijenjanja u kratkom roku, 4) mjerljivost, 5) pravac djelovanja, 6) trajnost djelovanja itd.

S obzirom na kriterije činioци razvoja mogu se klasificirati ovako (tab. 1):

Tab. 1

KLASIFIKACIJA ČINILACA RAZVOJA CLASSIFICATION OF FACTORS IN DEVELOPMENT

KRITERIJI	ČINIOCI RAZVOJA
1. Izvor djelovanja:	a) interni činioци, b) eksterni činioци
2. Stupanj važnosti:	a) relevantni činioци, b) irelevantni činioци
3. Mogućnost mijenjanja u kratkom roku:	a) objektivni činioци, b) subjektivni činioци
4. Mjerljivost	a) mjerljivi činioци, b) nemjerljivi činioци
5. Pravac djelovanja:	a) akcelerirajući činioци, b) retardirajući činioци
6. Trajnost djelovanja:	a) kratkoročni činioци, b) srednjeročni činioци, c) dugoročni činioци

¹ Vidi o tome detaljnije: Baban, Lj.: Tržišna politika složenih poslovnih sistema s pri-

mjerima iz agroindustrijskog kompleksa, Informator, Zagreb, str. 543—549 (u tisku).

3.1.3. Analiza činilaca razvoja

Analiza, kao bitna znanstvena metoda, može biti statička i dinamička, opisna i matematičko-statistička.

U ovom radu opredijelili smo se za relevantne činioce razvoja i kombinirane tehnike analitičke metode.

3. 2. ANALIZA RELEVANTNIH DETERMINIRAJUĆIH ČINILACA RAZVOJA AGROPREHRAMBENOG KOMPLEKSA OPĆINE OSIJEK

3.2.1. Cilj privređivanja (strategija)

Jedno je od složenih ekonomskih pitanja pitanje izbora proizvodne orijentacije, bilo zemlje u cjelini, republike, regije, općine, bilo organizacije udruženog rada.

U Društvenom planu Jugoslavije 1976—1980. proizvodnja hrane definirana je kao strateški cilj:

»Strateški značaj proizvodnje hrane za stabilnost privrede i platnog bilansa zahteva brži razvoj agroindustrijskog kompleksa, čijom proizvodnjom treba podmirivati povećani obim potrošnje hrane u zemlji, obezbediti potrebne sirovine za industriju, neophodne rezerve i povećane količine za izvoz. Uvoziće se samo oni proizvodi koji se ne proizvode ili se ne mogu racionalno proizvoditi u zemlji«².

Da bi se realizirao taj cilj, izvršna vijeća skupština društveno-političkih zajednica zaključila su društveni dogovor o osnovama Društvenog plana Jugoslavije za razvoj agroindustrijskog kompleksa u razdoblju od 1976. do 1980. godine, u kojem su u članu 2 navedeni zajednički interesi, ciljevi i politika razvoja agroindustrijskog kompleksa.

S obzirom na uvjete proizvodnje, o kojima će još biti riječi, poljoprivredno-pre-

hrambena proizvodnja u Društvenom planu razvoja općine Osijek za razdoblje 1976—1980. svrstana je u osnovne prioritete razvoja³.

Prema tome, može se zaključiti da je agroindustrijska proizvodnja na makro i mikro nivou predstavljala strateške ciljeve privrednog razvoja. U kojoj mjeri su ti ciljevi realizirani, bit će riječi kasnije.

3.2.2. Vlasništvo na sredstvima za proizvodnju

Oblik vlasništva na sredstvima za proizvodnju jedan je od najdominantnijih činilaca odnosa u procesu proizvodnje.

U agroprehrambenom kompleksu općine Osijek postoji društveno i privatno vlasništvo na sredstvima za proizvodnju.

Karakter vlasništva na sredstvima za proizvodnju izrazit ćemo vlasništvom na zemlji (tab. 2).

Iz podataka tablice 2 vidljivo je da se površine poljoprivrednog i obradivog zemljišta u društvenom sektoru apsolutno i relativno povećavaju, a u individualnom sektoru smanjuju.

Društveni sektor, što se površina zemljišta tiče, dominantniji je u odnosu na individualni sektor. To ga čini propulzivnijim i u smislu društvenih odnosa i u smislu procesa rada.⁴

3.2.3. Društveno-ekonomski odnosi

Dominacija društvenog vlasništva na zemlji, kao i na ostalim sredstvima za proizvodnju, označava implicate i dominaciju samoupravnih socijalističkih odnosa, koji povratno utječu na brži razvoj proizvodnih snaga.

Opredjeljenja Ustava SFRJ⁵ i Zakona o udruženom radu⁶ idu za tim da vrijednost

2 Društveni plan Jugoslavije za razdoblje od 1976. do 1980. Jugoslavenski pregled, 7—8/1976, str. 276.

3 Prijedlog Društvenog plana razvoja općine Osijek za razdoblje 1976—1980. godine, Informator za delegate i delegacije, Općinska skupština Osijek, 21/1976, str. 10.

4 Zahvaljujući tome društveni sektor poljoprivrede ima značajne tehnno-ekonomske prednosti u odnosu na individualni sektor: a) ne mogu se razvijati kapital-odnosi, b) proces proizvodnje je više podružstvovljen, c) na velikim

površinama rezultati tehničkog progresa daju veće učinke u produktivnosti rada (primjena krupne mehanizacije, upotreba umjetnih gnojiva, sredstava za zaštitu bilja), d) lakše provođenje hidromelioracija i agromelioracija, e) veća primjena nauke, f) veća podjela rada i s tim u vezi bolja organizacija itd.

5 »Rad i rezultati rada određuju materijalni i društveni položaj čovjeka, na osnovi jednakih prava i odgovornosti« (Ustav SFRJ, član 11, stav 1).

6 »U osnovnoj organizaciji koja neposredno stavlja u promet svoje proizvode i usluge rad-

Tab. 2

POLJOPRIVREDNE POVRŠINE PREMA KATEGORIJAMA KORIŠTENJA
AGRICULTURAL HECTARAGE BY CATEGORIES OF UTILIZATION

				U hektarima		
Oblik vlasništva	1970	1975	1977	Struktura u %		
				1970	1975	1977
DRUŠTVENI SEKTOR						
— poljoprivredno zemljište	28415	29896	30286	56,5	59,6	60,7
— obradivo zemljište	26233	27547	27937	54,8	57,9	59,1
INDIVIDUALNI SEKTOR						
— poljoprivredno zemljište	21918	20243	19577	43,5	40,4	39,3
— obradivo zemljište	21633	20012	19346	45,2	42,1	40,9
UKUPNO						
— poljoprivredno zemljište	50333	50139	49863	100,0	100,0	100,0
— obradivo zemljište	47866	47559	47283	100,0	100,0	100,0

Izvor: Statistički godišnjak općine Osijek 1978, str. 83, 84; relativne odnose izračunao autor.

agroindustrijskih proizvoda određuje društveno potrebno radno vrijeme. Ako bi društvo u cilju viših interesa utvrdilo nižu cijenu u odnosu na onu koja je objektivizirana društveno potrebnim radom, tada se kompenzira osnovnoj organizaciji udruženog rada razlika u cijeni⁷.

Uspostavljanje društveno-ekonomskih odnosa kupoprodajom, a na osnovi tržišnih cijena, samo je jedan oblik odnosa.

Udruživanjem rada i sredstava, kao bitna zakonitost socijalističke robne proizvodnje, na zajedničkom proizvodu, odnosno na zajedničkom programu, treba temeljiti na zajedničkom prihodu i zajedničkom dohotku. Ti novi oblici društveno-ekonomskih odnosa označavaju: 1) trajnije odnose između subjekata udruživanja, 2) veći stupanj međuzavisnosti i solidarnosti, 3) objektivniju raspodjelu novostvorene vrijednosti, 4) intenzivnije područstvovljavanje procesa proizvod-

nje, 5) minimiziranje cikličnih privrednih kretanja itd.

Navedeni oblici društveno-ekonomskih odnosa moraju se uspostavljati i između društvenog sektora agroindustrijskog kompleksa i individualnog sektora. Na taj način se napuštaju tzv. kontrahentski odnosi. U prijelaznoj etapi, a to znači sve dok egzistira privatno vlasništvo na sredstvima za proizvodnju, individualni poljoprivrednik koji udružuje rad i sredstva stječe dohodak iz dva izvora:

- a) osobnog rada,
- b) individualnog vlasništva na sredstvima za proizvodnju⁸.

Takav pristup udruživanju rada i sredstava i uspostavljanju društveno-ekonomskih odnosa između društvenog i privatnog sektora radikalno je potisnuo administrativni način područstvovljavanja privatnog sektora i inaugurirao ekonomski motiv udruživanja — dohodak.

nici stječu dohodak osnovne organizacije iz ukupnog prihoda što ga osnovna organizacija ostvari prodajom tih proizvoda i usluga po cijenama na tržištu» (Zakon o udruženom radu, član 61).

⁷ Ustav SFRJ, član 256.

⁸ »Dio čistog dohotka osnovne organizacije kooperanata iz člana 295. ovog Zakona pripada

udruženim poljoprivrednicima po osnovi prava vlasništva na zemljišta, sredstva rada odnosno druga sredstva koja su udružili u skladu sa samoupravnim sporazumom, a u skladu s načelima koja važe za udio u zajedničkom dohotku po osnovi udruživanja društvenih sredstava» (Zakon o udruženom radu, član 296).

Prema tome, novi društveno-ekonomski odnosi u udruženom radu utjecat će na brži razvoj agroindustrijskog kompleksa.

3.2.4. Institucionalni oblici udruživanja u agroprehranbenom kompleksu općine Osijek

Prostor nam ne dopušta da damo povijesni pristup institucionalnim oblicima udruživanja u agroindustrijskom kompleksu općine Osijek.

Do 1960. godine u općini Osijek djelovao je veći broj samostalnih poljoprivredno-prehrambenih poduzeća, poljoprivrednih dobara i poljoprivrednih zadruga.

Integracijski procesi u društvu imali su svoju refleksiju i na procese udruživanja u općini Osijek.

Cjelokupni proces integracije u agroprehranbenom kompleksu općine Osijek od 1961. godine do danas možemo svrstati u pet faza:

I. faza: 1961—1962. godine stvaranje nukleusa Industrijsko poljoprivrednog kombinata Osijek preko fuzija:

- 1) Tvornice šećera i kandita, Osijek
- 2) Tvornice mlijeka u prahu, Osijek

3) Poljoprivrednog kombinata, Osijek

4) Poljoprivredno-industrijskog kombinata »Orlovnjak — Rudine«.

II. faza: 1963—1964. godine prva centripetalna integracija u kojoj se samostalne ekonomije, poljoprivredne zadruge i poljoprivredna dobra pripajaju jezgri kombinata, stvorenom u prvoj fazi integracije.

III. faza: 1968—1971. godine druga centripetalna integracija, gdje se samostalni poljoprivredno-industrijski kombinati (tzv. »PIK-ovi«) susjednih općina (Podravska Slatina, Donji Miholjac, Našice), te poduzeća za preradu i promet žitarica »Croatia«, Osijek i Industrija vrenja, Tuzla, fuziraju s tzv. matičnim dijelom kombinata.

IV. faza: 1972—1975. godine treća centripetalna integracija tercijarnih djelatnosti (trgovina i ugostiteljstvo), gdje se udružuju samostalna poduzeća iz trgovine i ugostiteljstva (Opće trgovačko poduzeće, Osijek, »Turist« Osijek, »Vesna«, Osijek, »Društvena prehrana«, Osijek i »Uzor«, Osijek).

V. 1978. godine četvrta centripetalna integracija, gdje se udružuju »Pivovara i

Tab. 3

ORGANIZACIJE UDRUŽENOG RADA AGROINDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA OPĆINE OSIJEK ORGANIZATIONS OF ASSOCIATED LABOUR OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF THE OSIJEK COMMUNE

Oblik kompleksa	Organizacije udruženog rada
1. AGROPREHRAMBENI KOMPLEKS:	OOUR ratarstva IPK, OOUR Vinogradarstvo IPK, OOUR Proizvodnja mesa i mlijeka IPK, RO Kooperanata, PZ Silaš, PZ Laslovo, OOUR Tvornica šećera, OOUR Kandit, RO Tvornica mlijeka u prahu, RO Tvornica ulja, OOUR Frigis, Osijek, OOUR Žitoslavonija, OOUR Pivovara, RO Sloboda, RO Naprijed, Ernestinovo.
2. AGROINDUSTRIJSKI KOMPLEKS:	
a) agroprehranbeni kompleks:	već nabrojene organizacije udruženog rada pod red. br. 1
b) sekundarna djelatnost:	OOUR Tvornica stočne hrane, RO Standard, SOUR
c) tercijarna djelatnost:	OLT, RO Oranica, OOUR Transport, Vladislavci, RO OTP, RO Turist, RO Ugocentar, RO Ribarstvo, OOUR INA Trgovina, RO Agroslovonija, RO Poljotehnika, OOUR Vinogorje, RO Robni promet IPK,
d) kvartarna djelatnost:	RO Panonija, OOUR ŽTP, Osijek, Slavenska banka, RO Biotehničko znanstveno-nastavni centar, RO Institut za razvoj i informatiku IPK, RO ETZ, Ekonomski fakultet, Pravni fakultet

Vinogorje«, Osijek i poduzeće za doradu i promet sjemena »Oranica«, Osijek.⁹

Agroprehrambeni, odnosno agroindustrijski kompleks općine Osijek sačinjavaju organizacije udruženog rada spomenute u tab. 3.

U ovoj fazi razvoja organizacije udruženog rada agroindustrijskog kompleksa općine Osijek ne predstavljaju sistem. Sistem-ska obilježja agroindustrijskog kompleksa općine Osijek sastojala bi se u slijedećem:

1) zajedničko dugoročno programiranje razvoja svih subjekata agroindustrijskog kompleksa,

2) udruživanje rada i sredstava na osnovi usklađivanja dugoročnih programa razvoja,

3) raspodjela novostvorene vrijednosti na osnovi tekućeg i minulog rada,

4) polivalentnost udruživanja osnovnih organizacija udruženog rada, što bi značilo da je riječ o otvorenom sistemu,

5) bolje uklopavanje u međunarodnu podjelu rada,

6) eliminacija nelojalne konkurencije,

7) zajedničko otklanjanje uskih grla,

8) primjena načela susmjestavanja (spajanja istородnih poslova radi veće racionalizacije),

9) uvođenje rada u dvije i više smjena gdje god je to moguće,

10) znanstveno vođenje sistema,

11) racionalnije korištenje sirovina, repromaterijala i korisnih otpadaka, te bolji razmještaj tzv. tehnoloških viškova rada itd.

Dug je put stvaranju sistema u agroindustrijskom kompleksu općine Osijek. To nije fuzija, već skladno djelovanje elemenata sistema (organizacija udruženog rada), kako bi se postigao sinergijski učinak.

3.2.5. Bonitet zemljišta

U biološkom smislu riječi bonitet zemljišta je veoma važan činilac ratarske, vinogradarske i voćarske proizvodnje.

9 Vidi o tome detaljnije: Baban, Lj.: 1) Organizacioni i društveno-ekonomski aspekti novog Samoupravnog sporazuma o udruživanju u Industrijsko poljoprivredni kombinat, Osijek, Nauka u proizvodnji, 30—31/1979, str. 7—15, 2) Baban, Lj.: Tržišni činioci i njihov utjecaj na orijentaciju i poslovnu politiku krupnih privrednih organizacija, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet, Zagreb 1973.

10 Ljiljak, N.: Podjela poljoprivrednih površina IPK prema novim istraživanjima, Informator, OOUR Poljoprivredna služba IPK,

Analizirajući vrste tla u općini Osijek, N. Ljiljak¹⁰ je grupirao zemljište u tri područja:

a) Krajnje istočno područje u zoni černo-zemnih i smeđih terestričkih tala, te slabije ili jače antropogeniziranih černo-zemno livadskih tala. Sistem otvorenih kolektorskih kanala u velikoj je mjeri riješen. Preostali dio je u fazi gradnje radi novih potreba. Pretežni način ratarenje je tzv. »suho ratarenje«, uski plodored: šećerna repa, pšenica ili povremeno uključen kukuruz.

Tipični OOUR-i na takvu zemljištu: OOUR ratarstvo Dalj, OOUR ratarstvo Klisa.

b) Bliža okolica Osijeka sa smeđim i lesiviranim livadskim (semiglejnim) tlima na propusnoj lesnoj podlozi. Osnovna odvodnja je uglavnom riješena. Ograničavajući faktor je nepovoljna stratigrafijska građa profila, koji se može riješiti agrotehničkim zahvatima duboke obrade tla.

Takav tip zemljišta ima OOUR Ratarstvo, Brijest, OOUR ratarstvo, Klisa.

c) Područje bivše bare »Palača«, južno od Osijeka. To su topografski najniži dijelovi terena s ritskim (homoglejnim) tlima. To je potencijalno vrlo plodno tlo, ali u sadašnjim uvjetima ne dolazi do punog izražaja, zbog nepotpune odvodnje.

Na takvu tipu zemljišta nalazi se OOUR ratarstvo, Seleš i OOUR ratarstvo, Čepin.

Ocjena je agronomskih stručnjaka da su takvi tipovi tla vrlo dobri za poljoprivrednu proizvodnju, pa ta činjenica ide u prilog izboru poljoprivrede u prioritetne djelatnosti u općini Osijek.

3.2.6. Klimatske prilike

Srednja temperatura zraka, srednja relativna vlaga, količina oborina, sijanje sunca u satima, broj dana sa snijegom, maksimal-

16—17/1977, str. 3—4; vidi još: 1) Janeković, Gj.: Pedološke karakteristike Slavonije i Baranje, I. znanstveni sabor Slavonije i Baranje, Zbornik radova, Osijek 1970, str. 155—177, 2) Racz, Z.: Izvod iz studije o fizikalnim svojstvima tala na nekim proizvodnim površinama IPK Osijek prema izvještaju za 1976, Informator, OOUR Poljoprivredna služba IPK, 18—19/1977, str. 13—29, 3) Investicijski program za kompletno uređenje zemljišta radne organizacije »Ratarstvo Osijek«, Industrijsko poljoprivredni kombinat »Osijek«, Osijek 1978, str. 11—12.

na temperatura zraka, minimalna temperatura zraka itd. vrlo su važni činioci poljoprivredne proizvodnje.

Podatke o navedenim pojavama ovdje ne

želimo iznositi, jer su sistematično objavljene u statističkom priručniku.¹¹

Prema istraživanjima M. Kurtagića i B. Jugo¹² na području Osijeka 29 godišnji prosjek oborina u mm iznosi (tablica 4):

Tab. 4

VIŠEGODIŠNJI PROSJEK OBORINA U MILIMETRIMA U OSIJEKU
AVERAGE PRECIPITATION (IN MILLIMETRES) IN OSIJEK OVER A NUMBER OF YEARS

Područje	M j e s e c												Ukupno	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	IV—IX.	godišnje
Osijek	44	54	32	53	59	66	43	53	55	60	92	56	328	666

Pod pretpostavkom da je maksimalni koeficijent korištenja oborina 0,65, ispada da biljke u vegetacijskom razdoblju (IV—IX mj.) mogu raspolagati u Osijeku s 214 mm oborina.

F. Tomić¹³ smatra da te količine vode ne mogu zadovoljiti potrebu glavnih ratarskih kultura (kukuruz, šećerna repa, lucerna i druge), te je potrebno primjenjivati dopunsko navodnjavanje.

Obračuni potrošnje vode¹⁴ na evapotranspiraciju za 29 godišnji prosjek u Osijeku po metodi Thorntwheitea pokazuju manjak vode u pojedinim mjesecima (tab. 5):

Tab. 5

MANJAK VODE U MILIMETRIMA ZA VIŠEGODIŠNJI PROSJEK U OSIJEKU
AVERAGE WATER DEFICIENCY (IN MILLIMETRES) IN OSIJEK OVER A NUMBER OF YEARS.

Područje	M j e s e c						
	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	IV—IX.
Osijek	—	—	2	102	76	29	209

11 Statistički godišnjak općine Osijek 1978, str. 33—37.

12 Kurtagić, M., B. Jugo: Problem navodnjavanja istočne Slavonije, Zagreb 1954; cit. prema Tomić, F.: Potreba navodnjavanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, Informator, OOUR Poljoprivredna služba IPK, 8—9/1975, str. 48.

13 Tomić, F.: Potreba navodnjavanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, Informator, OOUR Poljoprivredna služba IPK, 8—9/1975, str. 48.

14 Tomić, F., idem, str. 49; vidi o tome još: 1) Ljiljak, N.: Utjecaj hidrometeoroloških faktora na tehnologiju biljne proizvod

M. Kurtagić i B. Jugo navode da je u Osijeku od 29 godina (razdoblje 1925. do 1953) bilo 10 suhih, 10 srednjih i 9 vlažnih godina, što upućuje na potrebu dopunskog navodnjavanja.

Za sada se navodnjavaju površine pod povrćem, i to sistemom kišenja. Budući da je orijentacija i na proizvodnju sjemenskih kultura (pšenica, kukuruz, suncokret itd.), problem navodnjavanja zaslužuje veću pažnju.

3.2.7. Mehanizacija

Klasici marksizma dokazali su da se produktivnost povećava, pored ostalog, zahvaljujući većoj opremljenosti rada (organski sastav sredstava u tehničkom smislu riječi).

Prijeratna poljoprivreda je radno intenzivna grana djelatnosti. Poslije rata poljoprivreda postaje sve više investicijski intenzivna. Naime, provodi se industrijalizacija poljoprivrede.

Mehaniziranost društvenog sektora ratarstva (IPK, RO Ratarstvo — područje Osijek) izrazit ćemo brojem traktora i kombajna. Navedene pokazatelje treba uvećati za

nje na površinama IPK Osijek, Informator, OOUR Poljoprivredna služba IPK, 24—25/1978, str. 19—34, 2) Racz, Z.: Izvod iz studije o fizikalnim svojstvima tla na nekim proizvodnim površinama IPK Osijek, Informator, OOUR Poljoprivredna služba IPK, 11/1976, str. 3—19 i 10/1977, str. 13—29, 3. Investicioni program za kompletno uređenje zemljišta RO »Ratarstvo Osijek«, IPK »Osijek«, Osijek 1978, str. 8—10, 4) Vukov, J.: Sušne i kišne godine — učestalost sušnih i kišnih godina u našem žitrodnom području, Privreda, 11/1979, str. 47—56, 5) Vukov, J.: Suša u drugoj polovini proljeća 1979. godine, Privreda, 10/1979, str. 52—60.

priključna oruđa, što znači, kad bi se uzela u obzir i priključna oruđa, mehaniziranost bi bila još veća.

U tablici 6 nalaze se podaci o broju hektara obradive zemlje od 1971—1978. godine

i o broju teških i srednjih traktora i kombajna.¹⁵

Iz podataka (tablica 6 i grafikon 1) vidljivo je da vlastite obradive površine¹⁶ stagniraju, a ukupan se broj traktora smanjuje, dok se broj kombajna povećava.

Tab. 6

BROJ HEKTARA OBRADIVE ZEMLJE I BROJ TRAKTORA I KOMBAJNA U IPK, RO RATARSTVO — PODRUČJE OSIJEK

NUMBER OF HECTARES OF ARABLE LAND AND THE NUMBER OF TRACTORS AND COMBINES IN THE OSIJEK AGRICULTURAL COMBINE, WORK, ORGANIZATION »RATARSTVO«

Godina	Broj hektara	Traktori u kom.			Kombajni kom.	Broj hektara	
		teški	srednji	ukupno		na 1 trakt.	na 1 komb.
1971.	23511	75	239	314	64	74,9	367,4
1972.	24315	120	292	412	81	59,0	300,2
1973.	23778	120	300	420	95	56,6	250,3
1974.	24502	125	275	404	92	60,6	266,3
1975.	24493	90	235	325	76	75,4	322,3
1976.	23178	71	216	287	75	80,8	309,0
1977.	24150	81	243	324	93	74,5	259,7
1978.	24544	72	241	313	127	78,4	193,3

Izvor: Poslovni izvještaj IPK, RO Ratarstvo, razna godišta

Broj hektara po jednom traktoru ili kombajnu oscilira, što je rezultat promjene broja traktora i kombajna, ali i promjene vučne snage (KS).

Broj utrošenih sati strojeva po hektaru ima tendenciju smanjivanja (grafikon 2), što znači da se produktivnost mehanizacije povećava.

Različite poljoprivredne kulture različito su mehanizirane. Mehaniziranost kultura izrazili smo koeficijentom mehanizacije,¹⁷ koji smo prikazali na grafikonu 3.

Produktivnost rada (izraženu u satima rada mehanizacije i ljudi) u direktnoj proizvodnji umanjuje produktivnost u transpor-

tu, skladištenju, manipulaciji i tzv. »nagradnji«. U svim fazama procesa reprodukcije nužno će se morati provoditi racionalizacija, kako bi se ukupna produktivnost povećavala.

3.2.8. Tržište

Budući da samoupravna socijalistička privreda ima robni karakter i s obzirom na nužnost uklapanja u međunarodnu podjelu rada, tržište je vrlo značajan činilac razvoja agroprehrambenog kompleksa.

Agroprehrambeni proizvodi imaju, u osnovi, četiri namjene:

1) za osobnu potrošnju na domaćem tržištu,

15 Podrobnu analizu mehaniziranosti vidi u radu: 1) Grujić, Đ.: Analiza mehanizacije u Ratarstvu Osijek, Informativni bilten, IPK, Osijek, 22/1972, str. 10—14 i 23/1972, str. 7—11.

16 Površine zemljišta koje obrađuju traktori i kombajni veće su jer u navedenim površinama nisu iskazane površine u zakupu.

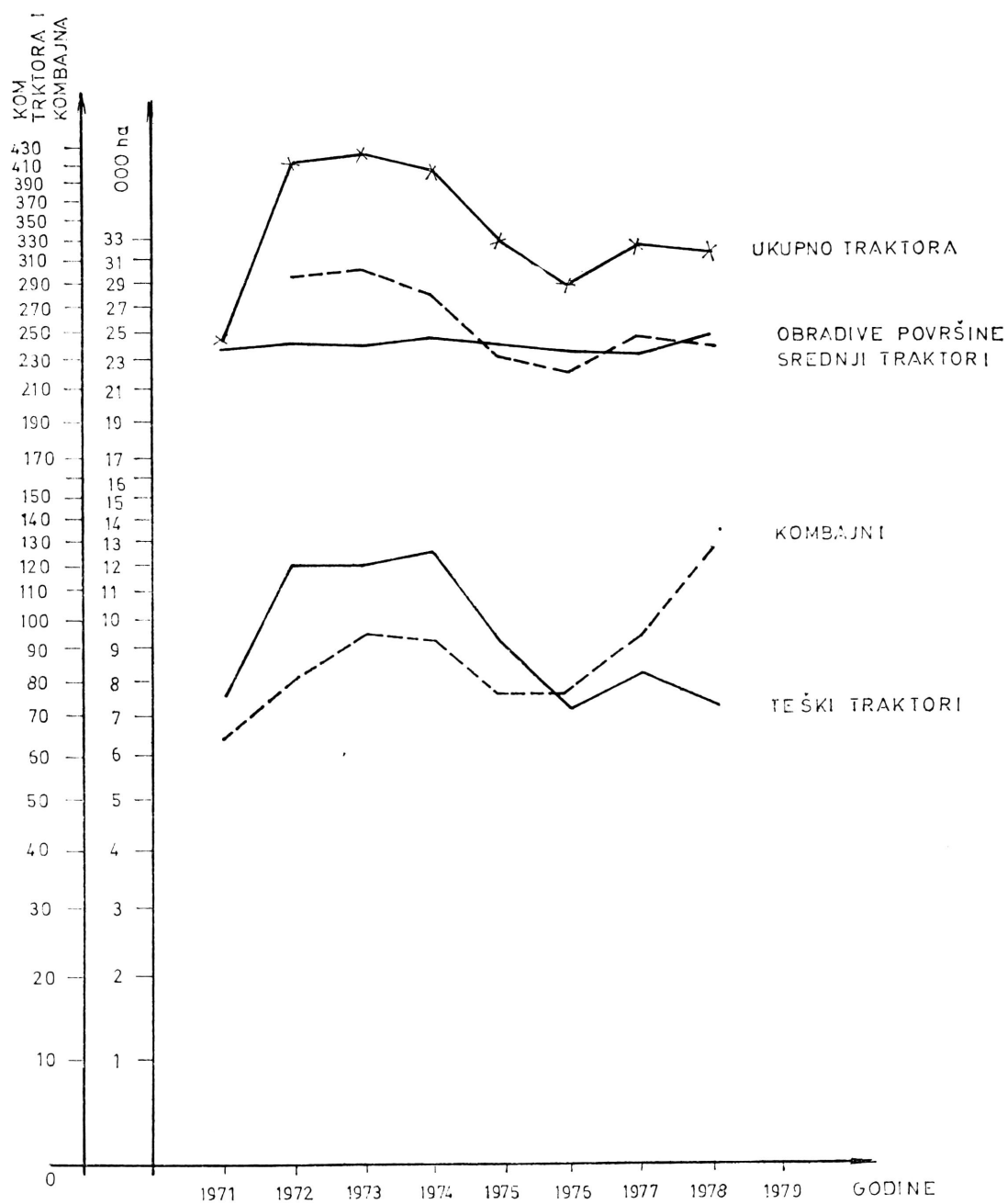
17 »Koeficijent mehanizacije predstavlja odnos između uloženog ljudskog i mašinskog rada izraženog u vremenu. To faktički znači, da nam koeficijent mehanizacije pokazuje koliko je potrebno uložiti jedinica vremena ljudskog

dok se utroši jedna jedinica mašinskog rada. Koeficijent mehanizacije je prema tome pokazatelj mehaniziranosti procesa proizvodnje. Idealan koeficijent mehanizacije ima vrijednost 1, 0, što znači da je u tom slučaju postignuta takva mehaniziranost da utrošku jedne jedinice vremena ljudskog rada odgovara utrošak jedne jedinice mehaničkog rada. Idealan koeficijent mehanizacije je vrlo rijedak ako se promatra ukupna tehnologija proizvodnje neke kulture, dok se može dostići u pojedinim tehnološkim fazama« (Grujić, Đ., idem, str. 10).

Grafikon 1

**DINAMIKA OBRADIVIH POVRŠINA I MEHANIZIRANOSTI U IPK — RO RATARSTVO —
PODRUČJE OSIJEK**

**ARABLE LAND AND MECHANIZATION IN THE AGRICULTURAL COMBINE (WORK
ORGANIZATION IN THE OSIJEK REGION »RATARSTVO«)**

- 2) za osobnu potrošnju na inozemnom tržištu,
- 3) za reprodukciju (sjemenski proizvodi, stočna hrana),
- 4) za rezerve.

Najveći dio agroprehrambenih proizvoda zadovoljava primarne potrebe i kod takvih proizvoda potražnja je neelastična u odnosu na cijene.

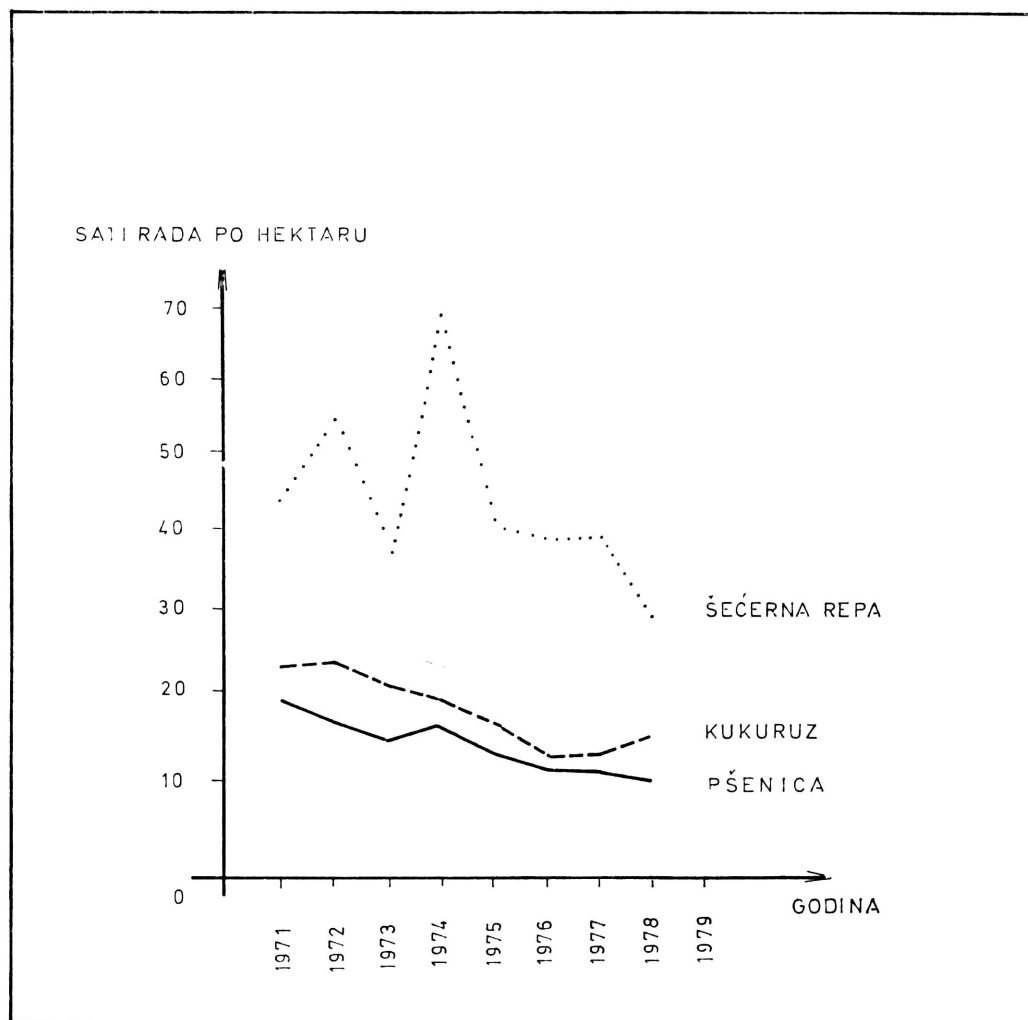
Manji dio prehrambenih proizvoda zadovoljava potrebe višeg standarda (konditorski proizvodi na osnovi kakaovca, skupocjena

žestoka alkoholna pića itd.) i za takve proizvode potražnja je elastična u odnosu na cijene.

Proces udruživanja rada i sredstava ima utjecaj na mijenjanje odnosa između internog (međusobni promet proizvoda unutar RO-a i SOUR-a) i eksternog tržišta (međusobni promet između samostalnih OUR-a i međusobni promet između OUR-a i inozemnih partnera). Širi procesi udruživanja rada i sredstava povećavaju interno, a smanjuju eksterno tržište, pod uvjetom da je riječ o vertikalnom procesu udruživanja.

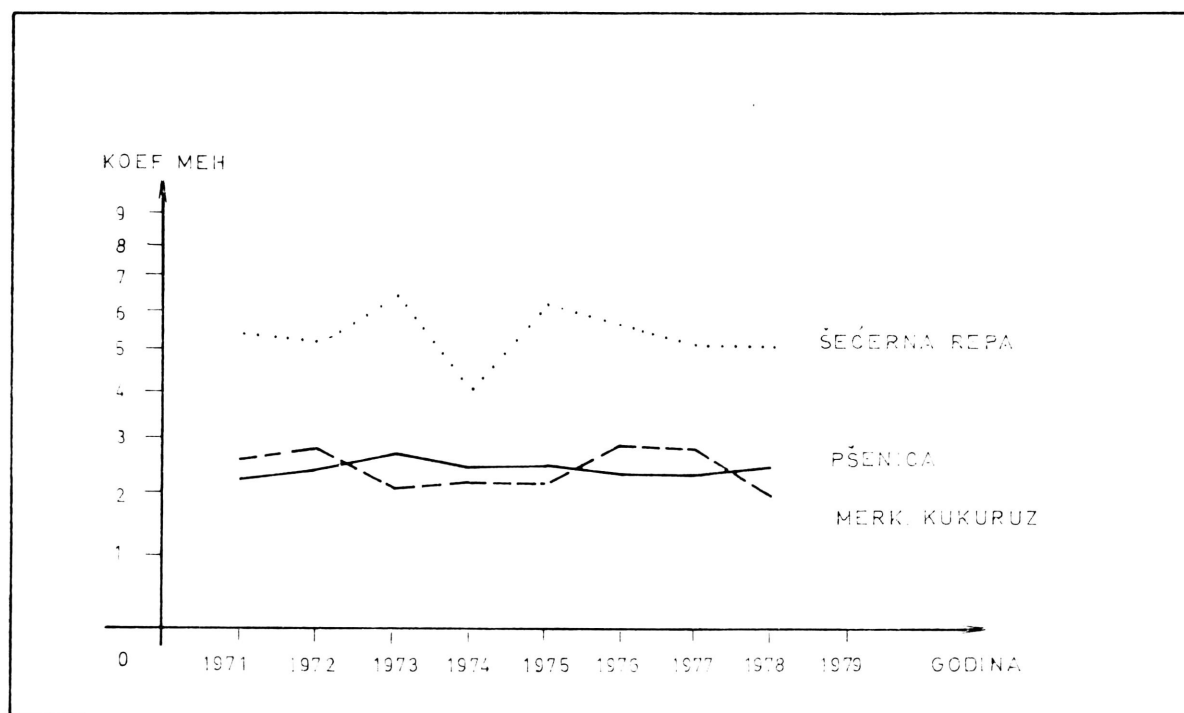
Grafikon 2

PRODUKTIVNOST RADA STROJEVA U IPK RO RATARSTVO — PODRUČJE OSIJEK
PRODUCTIVITY OF MACHINE WORK IN THE OSIJEK AGRICULTURAL COMBINE
(WORK ORGANIZATION »RATARSTVO«)

Grafikon 3

KOEFICIJENT MEHANIZACIJE IPK — RO RATARSTVO — PODRUČJE OSIJEK
COEFFICIENT OF MECHANIZATION IN THE OSIJEK AGRICULTURAL COMBINE (WORK ORGANIZATION »RATARSTVO«)

Vertikalni proces udruživanja u agroprehrambenom kompleksu općine Osijek je vrlo značajan. Cjelokupni agroprehrambeni kompleks općine Osijek utemeljen je u tri organizacije udruženog rada:

- 1) SOUR Industrijsko poljoprivredni kombinat, Osijek,
- 2) RO »Sloboda«, Osijek,
- 3) RO »Naprijed«, Ernestinovo.

S obzirom na tako organiziran agroprehrambeni kompleks, može se govoriti o dva tipa tržišta:

- a) interno tržište na kojem se promeću intermedijarni proizvodi: aa) za osobnu potrošnju, ab) za reprodukciju,
- b) eksterno tržište finalnih proizvoda: ba) domaće tržište, bb) inozemno tržište.

U osnovi potražnja za intermedijarnim proizvodima za reprodukciju u funkciji je potražnje za finalnim proizvodima za osobnu potrošnju, što se može matematički izraziti ovako:

$$Pot_{ip} = f(Pot_{pop}),$$

gdje je: Pot_{ip} = potražnja za intermedijarnim proizvodima, f = međuzavisnost, Pot_{pop} = potražnja za proizvodima osobne potrošnje. Na žalost, ova zakonitost se još nedovoljno shvaća, pa proizvođač sirovina ne razmišlja kakva će biti tržišna sudbina finalnog proizvoda iz odnosne sirovine.

Ratarski proizvodi, kao što su šećerna repa, pšenica, suncokret, uljana repica, krmno bilje i povrće realiziraju se u cjelini na internom tržištu agroprehrambenog kompleksa općine Osijek.

Kukuruz, stočna hrana (superkoncentrat, smjese) i ozimi ječam djelomično se realiziraju na internom, a djelomično na eksternom tržištu.

Mlijeko, kao produkt stočarske proizvodnje, realizira se na internom tržištu.

Tovne svinje i toвна junad realiziraju se na eksternom tržištu. Sjemenska proizvod-

nja (pšenica, kukuruz, suncokret itd.) djelomično se realizira na internom, a djelomično na eksternom tržištu.

Finalni prehrambeni proizvodi djelomično se realiziraju na internom tržištu, a djelomično na eksternom tržištu (domaćem i inozemnom) i to jedan dio proizvoda za osobnu potrošnju, a drugi dio proizvoda za reprodukciju.

U Industrijsko poljoprivrednom kombinatoru, Osijek, za 1978. godinu,¹⁸ ako se isključi promet trgovačke robe i prihodi ostvareni slobodnom razmjenom rada, na svaki dinar eksterne realizacije otpada 0,38 din. interne realizacije, što govori u prilog značajnoj vertikalnoj integriranosti.

S gledišta razvoja agroprehrambenog kompleksa općine Osijek mora se voditi računa i o eksternom tržištu, domaćem i inozemnom. Razvoj organizacija udruženog rada agroprehrambenog kompleksa u dobroj mje-

ri se temeljio na tzv. domaćoj »pregrijanoj« potražnji. Mjere stabilizacijske politike imat će za cilj da kvalitetni proizvodi i proizvodi u koje se troši relativno manje tekućeg i minulog rada zadovoljavaju platežno sposobnu potražnju. Upravo zbog toga sadašnjem i potencijalnom tržištu mora se prilagođavati poslovna orijentacija.

3.2.9. Primjena suvremenih inputa

Krajnji učinci (outputi) rezultat su primijenjene kombinacije činilaca proizvodnje (inputi).

U poljoprivredi zemlje, a isto tako u poljoprivredi općine Osijek, koriste se najsuvremeniji inputi (umjetna gnojiva, zaštitna sredstva, sjeme, rasplodni materijali itd.).

Potrošnja umjetnih gnojiva (dušična, fosforna, kalijeva), izražena u aktivnoj materiji, u društvenom sektoru kretala se ovako (tab. 7):

Tab. 7

POTROŠNJA MINERALNIH GNOJIVA U DRUŠTVENOM SEKTORU POLJOPRIVREDE U OPĆINI OSIJEK

UTILIZATION OF MINERAL FERTILIZERS IN THE PUBLIC SECTOR OF AGRICULTURE IN THE OSIJEK COMMUNE

Godina	Aktivne tvari u tonama				Obradive površ. u hektarima	Aktivne tvari u kilogramima po ha
	dušična	fosforna	kalijeva	ukupno		
1972.	2455	93	292	2840	27081	104,8
1973.	3334	21	159	3514	27226	129,1
1974.	2058	6	53	2117	26577	79,7
1975.	4160	5	65	4230	27547	153,6
1976.	3032	570	40	3642	27184	133,9
1977.	3563	54	5	3622	27937	129,6

Izvor: Statistički godišnjak općine Osijek 1978. str. 89.

Napomena: Komparaciju potrošnje umjetnih gnojiva u općini Osijek i drugim općinama zajednice općine Osijek nije moguće vršiti jer ne postoji kongruentnost podataka u Statističkom godišnjaku općine Osijek i Statističkom godišnjaku zajednica općina Osijek za 1979. godinu.

¹⁸ Bilanca uspjeha SOUR Industrijsko poljoprivredni kombinat, Osijek, za 1978. godinu.

Utrošak sredstava za zaštitu bilja u IPK Osijek u 1978. godini iznosio je (tab. 8):

Tab. 8

**UTROŠAK SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA U IPK OSIJEK (PODRUČJE OSIJEK) KOMPARIRAN
S PROSJEČNIM UTROŠKOM KOMBINATA SLAVONIJE I BARANJE U 1978. GODINI**

**EXPENDITURE ON PLANT PROTECTION IN THE OSIJEK AGRICULTURAL COMBINE IN
COMPARISON WITH THE AVERAGE EXPENDITURE OF COMBINES IN SLAVONIA AND
BARANJA IN 1978.**

Kultura	Utrošak zašt. sred. u IPK — podr. Osijek u 000 din.	Utrošak zašt. sred. u komb. S i B u 000 din.	Zasijana povr. u ha		Utrošak z. s. u 000 din/ha	
			IPK, podr. Osijek	Komb. S i B	IPK, podr. Osijek	Komb. S i B
Pšenica	1.671	24.305	9.005	77.893	0,185	0,312
Kukuruz	3.269	30.120	3.766	39.103	0,868	0,770
Šećerna repa	11.543	54.233	5.194	19.668	2,222	2,757

Izvor: Privređivanje agroindustrijskog kompleksa Slavonije i Baranje u 1978. godini, Privredna komora Slavonije i Baranje, Osijek 1979.

Iz tab. 8 vidljivo je da IPK, područje Osijek, troši za zaštitna sredstva u odnosu na prosječno utrošena zaštitna sredstva kombinata Slavonije i Baranje:

— kod pšenice za 41% manje,

— kod kukuruza za 12,7% više,

— kod šećerne repe za 19,4% manje.

Međutim, prinosi po hektaru kretali su se ovako (tab. 9):

Tab. 9

KOMPARACIJA PRINOSA NEKIH KULTURA U 1978. GODINI
COMPARATIVE YIELDS OF SELECTED CROPS IN 1978

	Prinos u mtc / ha		Indeks
	IPK, područje Osijek	Komb. S i B	IPK / Komb. S i B
Pšenica	54,68	45,82	119,34
Kukuruz	79,23	68,06	116,41
Šećerna repa	466,91	432,92	107,85

Izvor: Privređivanje agroindustrijskog kompleksa Slavonije i Baranje u 1978. godini, Privredna komora Slavonije i Baranje, Osijek 1979; indekse izračunao autor.

Istina, prinosi nisu rezultat samo utroška sredstava za zaštitu bilja, ali navedeni podaci govore o racionalnoj potrošnji.

Vidni rezultati učinjeni su u selekciji sjemenske robe (monogermno sjeme šećerne repe, domaće sorte pšenice, kukuruza, sunčokreta itd.) i rasplodne stoke. Visoki prinosi, prirast kod tovnje stoke i visoka mliječnost muznih krava očito je rezultat i selekcije.

3.2.10. Kadrovi i primjena znanosti

Povećana proizvodnja i visoki prinosi nisu samo dar prirode. Ljudski činilac je presudan u revolucioniranju proizvodnih snaga.

Danas se ne može govoriti o insuficijenciji stručnih kadrova u agroprehranbenom kompleksu općine Osijek. Može se govoriti o nepovoljnoj strukturi (nedovoljna uključenost prehranbenih tehnologa, ekonomista, inženjera strojarstva), nepovoljnom raspore-

du i nedovoljnom usavršavanju nakon završene srednje škole, fakulteta i postdiplomskih studija.

Fundamentalna, razvojna i primijenjena istraživanja ne predstavljaju sistem u agroprehrambenom kompleksu općine Osijek. Nisu više dovoljni »pogonski laboratoriji« za industrijalizaciju poljoprivrede i prehrambene industrije.

Troškovi istraživanja, iako su apsolutno visoki, relativno su niski. Povećanje sadašnjeg nivoa prinosa, prirasta i mliječnosti može samo rezultirati iz novih naučnih spoznaja. Zbog toga smatramo da troškovi istraživanja, organizacija znanstvenog rada, način valorizacije znanstvenog rada i primjena svjetskih znanstvenih dostignuća moraju biti svestranije osvijetljeni radi definiranja programa brže i veće aplikacije znanosti u agroprehrambeni kompleks općine Osijek.

4. AGROPREHRAMBENA PROIZVODNJA U OPĆINI OSIJEK

4.1. AGRARNA PROIZVODNJA

4.1.1. Ratarska proizvodnja

U grafikonu 4 prikazali smo zasijane površine u društvenom i individualnom sektoru općine Osijek. Prvi rang zauzimaju žitarice, drugi rang industrijsko bilje, treći rang

stočno i krmno bilje i četvrti rang povrće. Rangovi se ne mijenjaju od 1966. godine pa sve do 1978. godine, ni kad je u pitanju društveni sektor, ni kad je u pitanju individualni sektor.

Dinamika zasijanih površina pokazuje da površine pod pojedinim kulturama osciliraju, izuzev pšenice u društvenom sektoru.

Na grafikonu 5 prikazana je proizvodnja važnijih kultura. Vidljivo je da proizvodnja oscilira uz odgovarajuće stope rasta.

Diskrepancija između ukupne proizvodnje i proizvodnje u društvenom sektoru različita je:

— kod šećerne repe smanjuje se još od 1968. godine, što znači da individualni sektor postaje beznačajan u ovoj proizvodnji, što je nezadovoljavajuće,

— kod kukuruza se povećava, ali na štetu proizvodnje u društvenom sektoru, pa se i iz takvih trendova može izvući djelomični zaključak o nestabilnoj stočarskoj proizvodnji,

— pod pšenice se smanjuje u korist društvenog sektora, što znači da pšenica u proizvodnji još ima strateški karakter.

Napori k daljoj finalizaciji sirovina u prehrambenoj industriji općine Osijek i šire mijenjat će postojeću strukturu sjetve u korist dohodovnijih proizvoda.

4.1.2. Stočarska proizvodnja

Dinamiku broja stoke u agroprehrambenom kompleksu općine Osijek prikazali smo u tab. 10.

Tab. 10

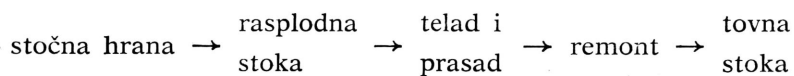
DINAMIKA BROJA STOKE U AGROPREHRAMBENOM KOMPLEKSU OPĆINE OSIJEK CATTLE NUMBERS IN THE AGRO-FOOD COMPLEX OF THE OSIJEK COMMUNE

Godina	Društveni sektor					Individualni sektor			Broj u kom.	
	Raspl. goveda		Raspl. svinje		Ukupno goveda	Ukupno svinja		Prodano goveda	Prodano svinja	Odnos realizacije privatnog i društ. sekt. goveda svinje
	Raspl. goveda	Raspl. svinje	Prodano goveda	Prodano svinja		Ukupno svinja	Prodano goveda	Prodano svinja		
1971.	2352	931	10435	17639	7600	50600				
1972.	2314	924	10255	18200	6300	40200				
1973.	2263	951	11111	15335	6040	30550	3775	52082	0,34:1	3,40:1
1974.	2319	910	12761	9655	6587	34936	4340	53610	0,34:1	5,55:1
1975.	2189	809	14876	42592	7250	36180	4700	54350	0,32:1	1,28:1
1976.	2615	1087	10341	23356	7022	28558	4992	48400	0,48:1	2,07:1
1977.	2651	1425	11135	26961	6090	35000	3911	65620	0,35:1	2,43:1

Izvor: Statistički godišnjak općine Osijek 1978, str. 90—92; relativne odnose izračunao autor.

Broj rasplodnih goveda i svinja u društvenom sektoru oscilira, a broj prodanih goveda i prodanih svinja više rezultira iz

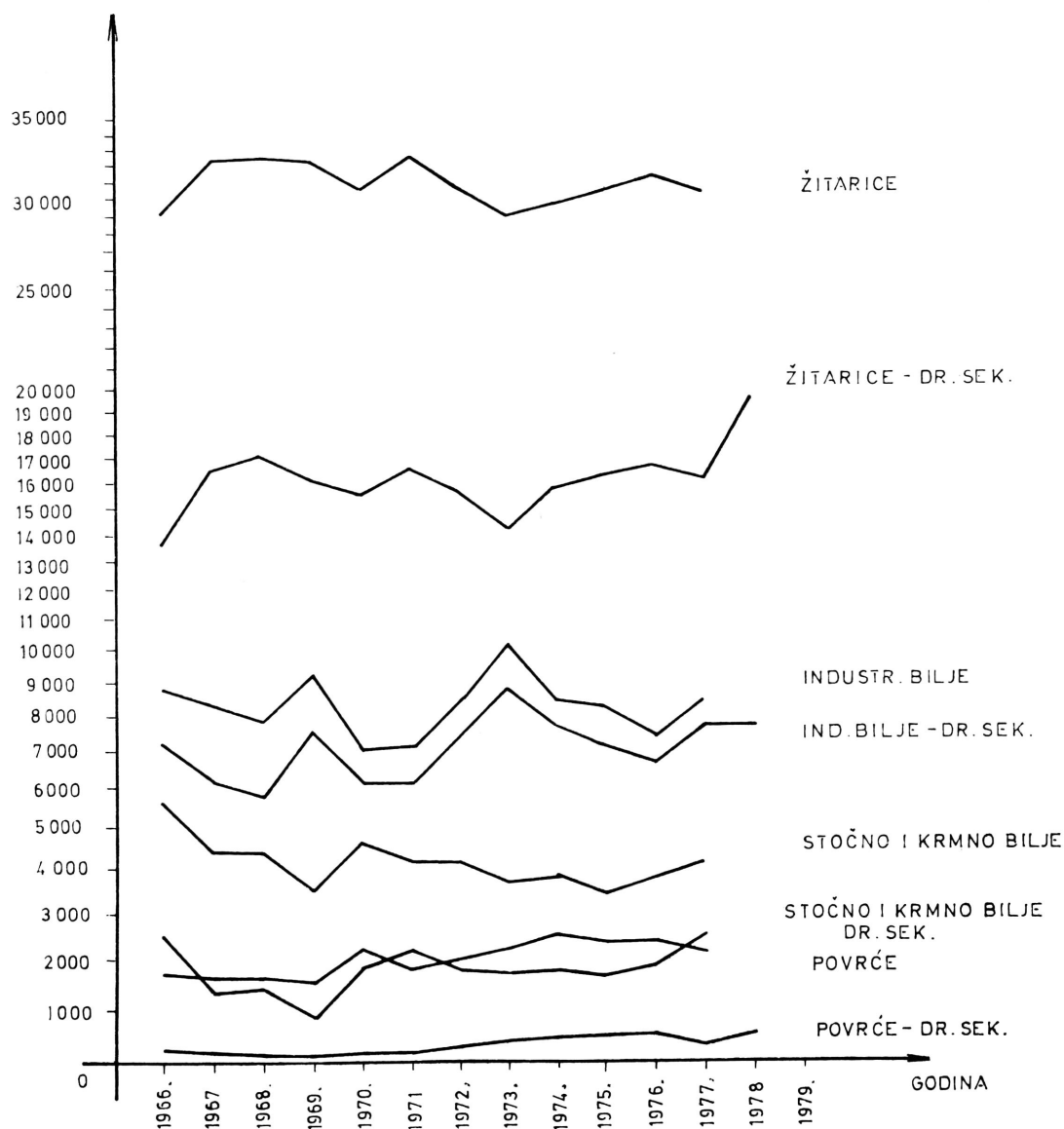
otkupa (teladi) nego iz vlastite reprodukcije, što znači da nije zatvoren ciklus:

Grafikon 4

ZASIJANE POVRŠINE U OPĆINI OSIJEK — DRUŠTVENI I INDIVIDUALNI SEKTOR —
SOWN HECTARAGE IN THE OSIJEK COMMUNE — PUBLIC AND PRIVATE SECTOR

HEKTARI

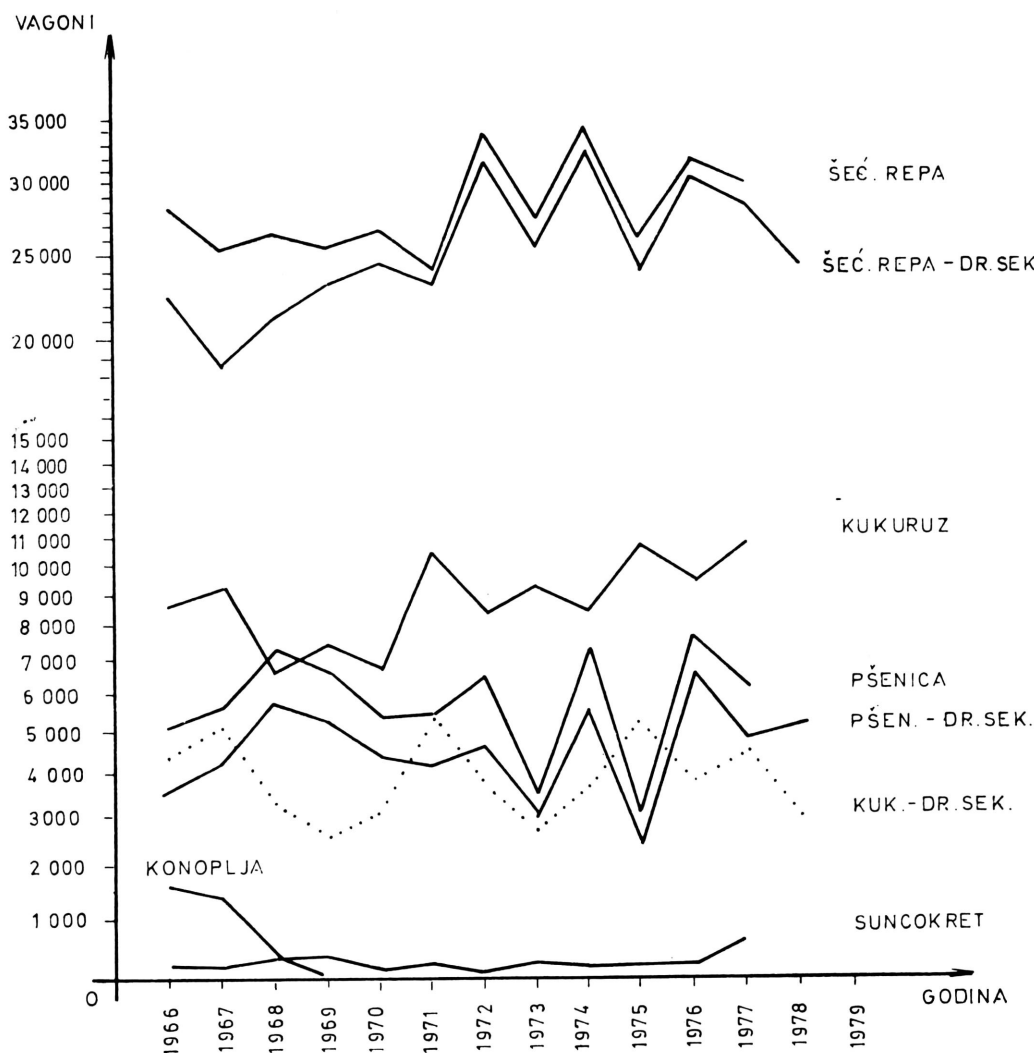

Izvor: Statistički godišnjak općine Osijek 1978, str. 82, 83; Poslovni izvještaj IPK, RO Ratarstvo, Osijek 1978.

Grafikon 5

PROIZVODNJA ŽITARICA I INDUSTR. BILJA U OPĆINI OSIJEK — DRUŠTVENI I INDIVIDUALNI SEKTOR —

PRODUCTION OF CEREALS AND INDUSTRIAL PLANTS IN THE OSIJEK COMMUNE — PUBLIC AND PRIVATE SECTOR —

Na tržištu tovne stoke društveni sektor je dominantniji u plasmanu tovnih goveda, a individualni sektor u plasmanu tovnih свиња.

U Jugoslaviji od 1947. do 1976. godine udio stočarske proizvodnje u poljoprivrednoj proizvodnji kretao se od 47% do 55%. U strukturi finalne poljoprivredne proizvod-

nje stočarstvo će 2000. godine sudjelovati s oko 70%, što znači da je stočarska proizvodnja bitan činilac razvoja ratarske proizvodnje, o čemu se mora voditi računa u dugoročnim projekcijama razvoja poljoprivrede u općini Osijek.¹⁹

4.1.3. PREHRAMBENA PROIZVODNJA

Zbog relativno širokog asortimana prehrambenih proizvoda, ovdje ćemo dati pre-

gled kretanja proizvodnje važnijih prehrambenih proizvoda u općini Osijek (tab. 11).

Iz podataka tab. 11 vidljivo je da je jedino proizvodnja šećera za svaku godinu u odnosu na baznu veću, a proizvodnja svih ostalih proizvoda oscilira.

Prehrambena industrija u općini Osijek, s obzirom na položaj u kojem se nalazi,

Tab. 11

PROIZVODNJA VAŽNIJIH PREHRAMBENIH PROIZVODA U OPĆINI OSIJEK PRODUCTION OF THE MORE IMPORTANT FOOD PRODUCTS IN THE OSIJEK COMMUNE

Vrsta proizvoda	Jed. mjere	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.
Šećer	tona	48.451	50.542	55.660	56.827	77.967	80.095	76.129
Kakao proizvodi	tona	7.815	6.227	7.483	7.601	8.859	6.756	6.955
Bomboni i slatkiši	tona	4.545	4.681	4.347	4.075	4.293	3.347	4.862
Mlijeko u prahu	tona	530	489	847	652	693	675	555
Pivo	tis. hl	221	198	198	160	180	169	169
Konditorski proizv. na osnovi brašna	tona	13.996	15.603	16.440	12.636	13.441	13.858	14.971
Jestivo ulje	tona	1.255	1.199	1.260	1.321	1.154	1.138	840

INDEKSI NA STALNOJ BAZI (1972 = 100)

Šećer	100	104,3	114,8	117,3	160,9	165,3	157,1
Kakao proizvodi	100	79,6	95,7	97,3	113,4	86,4	88,9
Bomboni i slatkiši	100	102,9	95,6	89,6	94,4	73,6	106,9
Mlijeko u prahu	100	92,2	159,8	123,0	130,7	127,4	104,7
Pivo	100	89,5	89,5	72,4	81,4	76,4	76,4
Konditorski proizvodi na osnovi brašna	100	111,5	117,5	90,3	96,0	99,0	106,9
Jestivo ulje	100	95,5	100,4	105,3	91,9	90,7	66,9

Izvor: Statistički godišnjak općine Osijek 1978, str. 98 (za razdoblje od 1972—1977.) i Izvještaj o poslovanju IPK za 1978. godinu; indekse izračunao autor.

Napomena: Podaci u ova dva izvora nisu kongruentni.

¹⁹ Vidi o tome detaljnije: Tomić, D.: Dugoročni razvoj stočarstva u Jugoslaviji, Ekonomika poljoprivrede, Beograd 1979.

zaslužuje detaljnu studiju na osnovi koje bi se utvrdile dugoročnije mjere za njezinu veću propulzivnost.

5. AGROPREHRAMBENI KOMPLEKS U STRUKTURI PRIVREDE OPĆINE OSIJEK

Privreda općine Osijek ima zastupljene sve oblasti. Neke su dominantne, kao što su industrija i poljoprivreda, dok ostale

djelatnosti imaju manji udio u ostvarivanju društvenog bruto-proizvoda.

U 1976. godini u ukupnom društvenom bruto-proizvodu industrija je sudjelovala s 55,20%, poljoprivreda s 10,5%, šumarstvo s 0,29%, vodoprivreda s 0,89% itd.

Nas zanima položaj agroprehrambenog kompleksa u strukturi privrede općine Osijek (tab. 12):

Tab. 12

DRUŠTVENI PROIZVOD, DOHODAK, AMORTIZACIJA I DOHODAK AGROPREHRAMBENOG KOMPLEKSA OPĆINE OSIJEK U 1976.

SOCIAL PRODUCTION, INCOME DEPRECIATION AND INCOME OF THE AGRO-FOOD COMPLEX OF THE OSIJEK COMMUNE IN 1976

U 000 din.

Kategorije	Poljoprivreda			Prehramb. industr.	Agropreh. kompleks	Privreda općine
	društveni sektor	privatni sektor	ukupno			
Društveni proizvod	521.754	316.193	836.947	603.446	1440.393	6060.117
Dohodak	468.530	300.383	768.913	550.147	1319.060	5526.074
Amortizacija	53.224	15.810	69.034	53.299	122.333	534.043
Investicije	202.794	X	X	174.425	X	1728.992
Stopa invest.	38,86			28,90		28,50

Izvor: Statistički godišnjak općine Osijek 1978 i Izvještaji o poslovanju IPK Osijek, »Sloboda«, Osijek i »Naprijed«, Ernestinovo.

(X) U Statističkom godišnjaku općine Osijek 1978. godine na strani 127 piše da su investicije u poljoprivredi i ribarstvu iznosile 122.822.000 din. Međutim, samo u ratarstvu i stočarstvu IPK, područje Osijek investicije su iznosile 202.794.000 din., pa zbog toga analiza mora biti manjkava.

Agroprehrambeni kompleks u društvenom proizvodu privrede općine Osijek sudjeluje s 23,76%, u dohotku s 23,86%, a u amortizaciji s 22,90%. Stopa investicija, kao odnos investicija prema društvenom proizvodu, u poljoprivredi društvenog sektora u 1976. godini iznosi 38,86%, u prehrambenoj industriji 28,90% i u cjelokupnoj privredi 28,50%, dok je u cjelokupnoj industriji iznosila 47,43%.

Prema tome, iz navedenih pokazatelja vidljivo je da agroprehrambeni kompleks predstavlja značajnu privrednu djelatnost, jer u ukupnom privrednom potencijalu sudjeluje s oko 24%.²⁰

Na osnovi agroprehrambenog kompleksa razvijaju se i ostale međuzavisne djelatnosti u općini Osijek (proizvodnja poljoprivrednih strojeva, proizvodnja sjemena, proizvodnja stočne hrane, trgovina i ugostiteljstvo itd.), pa zbog toga i u koncipiranju srednjeročnog i dugoročnog privrednog razvoja ovom kompleksu treba poklanjati dužnu pažnju.

20 O društvenom proizvodu, dohotku, amortizaciji i investicijama svake OUR u agroprehrambenom kompleksu općine Osijek od 1976. do 1979. vidi u tablici 13.

Tab. 13

**DRUŠTVENI PROIZVOD, DOHODAK, AMORTIZACIJA I INVESTICIJE
U DRUŠTVENOM SEKTORU AGROPREHRAMBENOG KOMPLEKSA OPĆINE OSIJEK**
**SOCIAL PRODUCTION, INCOME, DEPRECIATION AND INVESTMENT IN THE PUBLIC SECTOR
OF THE AGRO-FOOD COMPLEX OF THE OSIJEK COMMUNE**

000 din.

Naziv organizacije udruž. rada	1976.	1977.	1978.	1979. plan
OOOUR ratarstva i vinogradarstva				
— društveni proizvod	335.919	334.448	421.430	403.291
— dohodak	313.364	307.545	388.337	362.553
— amortizacija	22.555	26.903	33.093	40.738
— investicije	102.961	90.578	109.916	263.522
OOOUR proizvodnja mlijeka i mesa				
— društveni proizvod	46.646	67.879	77.455	78.928
— dohodak	35.714	55.301	64.846	60.752
— amortizacija	11.432	12.578	12.609	18.176
— investicije	99.833	39.873	10.021	35.922
POLJOPRIVREDA				
— društveni proizvod	382.565	402.327	498.885	482.219
— dohodak	349.078	362.846	453.183	423.305
— amortizacija	33.987	39.481	45.702	58.914
— investicije	202.794	130.451	119.937	299.444
OOOUR Tvornica šećera				
— društveni proizvod	344.188	368.817	334.112	370.473
— dohodak	326.290	349.324	306.482	332.473
— amortizacija	17.898	19.493	27.630	38.000
— investicije (za RO Tv. šećera i kandita)	107.911	115.979	257.668	203.471
OOOUR Kandit				
— društveni proizvod	72.832	91.288	151.350	183.156
— dohodak	68.855	87.282	146.163	176.356
— amortizacija	3.977	4.006	5.187	6.800
— investicije	—	—	—	55.885
OOOUR Pivovara				
— društveni proizvod	5.571	11.010	10.142	35.954
— dohodak	5.104	6.393	4.689	28.954
— amortizacija	467	4.617	5.453	7.000
— investicije	15.101	134.662	48.573	3.778
OOOUR Frigis				
— društveni proizvod	15.871	19.828	34.466	52.865
— dohodak	11.005	14.477	27.819	44.065
— amortizacija	4.866	5.351	6.647	8.800
— investicije	1.590	81	13.624	28.745
OOOUR Tvornica mlijeka u prahu				
— društveni proizvod	17.784	30.384	27.948	33.198
— dohodak	16.157	27.990	25.754	30.698
— amortizacija	1.627	2.394	2.194	2.500
— investicije	2.208	9.738	3.262	10.444
RO Tvornica ulja				
— društveni proizvod	398	—3.306	11.106	33.701
— dohodak	—1.049	—5.176	8.926	30.033
— amortizacija	1.447	1.876	2.180	3.668
— investicije	152	12.340	63.127	111.491

Naziv organizacije udruž. rada	1976.	1977.	1978.	1979. plan
RO »Sloboda«				
— društveni proizvod	112.859	134.263	199.666	212.859
— dohodak	98.006	118.693	179.372	190.859
— amortizacija	14.853	15.570	20.294	22.000
— investicije	43.218	31.136	13.459	40.000
RO »Naprijed«, Ernestinovo				
— društveni proizvod	5.497	10.226	11.547	13.950
— dohodak	5.149	9.568	10.594	12.800
— amortizacija	348	658	953	1.150
— investicije	4.116	530	1.365	800
OOUR »Žitoslavonija«				
— društveni proizvod	28.446	35.854	47.232	52.534
— dohodak	20.630	27.880	38.110	41.502
— amortizacija	7.816	7.974	9.122	11.032
— investicije	156	4.052	60.164	69.136
PREHRAMBENA INDUSTRIJA				
— društveni proizvod	603.446	698.364	827.569	988.690
— dohodak	550.147	636.431	747.909	887.740
— amortizacija	53.299	61.939	79.660	100.950
— investicije	174.452	308.518	461.242	467.865
AGROPREHRAMBENI KOMPLEKS				
— društveni proizvod	986.011	1100.691	1326.454	1470.909
— dohodak	899.225	999.277	1201.091	1311.045
— amortizacija	87.286	101.420	125.362	159.864
— investicije	377.246	438.969	581.179	767.309
RO Oranica				
— društveni proizvod	22.533	34.450	34.443	40.919
— dohodak	19.603	32.657	32.476	38.965
— amortizacija	2.930	1.793	1.967	1.954
OOUR Tvornica stočne hrane				
— društveni proizvod	19.689	23.934	30.393	26.080
— dohodak	18.514	22.750	29.036	24.380
— amortizacija	1.175	1.184	1.357	1.700

THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX AS AN ESSENTIAL COMPONENT IN THE ECONOMIC STRUCTURE OF THE OSIJEK MUNICIPALITY

Ljubomir Baban

The agro-industrial complex comprises a grouping of reciprocally connected agricultural, industrial, transport and other activities, in which inputs are refined into output thereby satisfying consumer needs.

Its work falls into three parts: identification, classification and analysis of the factors of development.

This investigative methodology is emp-

loyed in the agro-food complex of the Osijek municipality.

In this municipality in 1977 there were 49863 hectares of agricultural land, 30286 (60.7%) of which were publically and 19577 (39.3%) privately owned.

Statistical analysis of the period 1970 — 1977 indicates that the area of cultivated land in the public sector increased absolutely and relatively, while that in the private sector decreased.

The institutional forms of associated labour and equipment in the agro-industrial complex of the Osijek community are: basic organizations of associated labour (OOUR); work organizations, and combined organizations of associated labour (SOUR). However, these organizations are also linked in wider forms of organization: business co-operatives and in a community of associated labour for reciprocal planning and business collaboration.

The development of the community's agro-industrial complex is based upon: a) evaluation of the quality of land; b) favourable climatic conditions; c) a high level of mechanization; d) a developed market; e) the application of modern inputs; f) an appropriate personnel structure; g) the application of scientific knowledge.

In sowing, first place is taken by cereals then come crops such as sugar and soya which undergo a refining process; next are lucerne and cattle feeds; and finally, vegetables. This order was unchanged between 1966 and 1978, both in the public and private sectors.

The number of breeding cattle and pigs in the public sector is subject to fluctuation and the number of these animals sold is determined more by buying and re-selling than through breeding.

Sales in the public sector are mostly of fat cattle; in the private of fattened pigs.

The food-processing industry of Osijek produces sugar, cocoa products, sweets, milk and milk products, beer, cakes, flour, bread, pasta, edible oils, processed foods and vegetables.

In 1976 the agro-industrial complex accounted for 23.76% of the economy of socially-owned sector of the commune, 23.86% of its revenue, and 22.9% in depreciation.

From these figures it is apparent that the agro-food complex of the Osijek commune represents a significant economic activity and in all accounts for about 24% of the economic activity of the municipality.